

- Engberg-Pedersen, Elisabeth et al. (red.). 1996: *Content, Expression and Structure*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Falster Jakobsen, Lisbeth. 1995: Tag sprog alvorligt! - en oversigt over funktionel grammatik. *NyS 20 Funktionel Grammatik*. København: Dansk lærerforening
- Gertsen, Jens et al. 1997: *Modalitet*. Projekt rapport, Dansk modul 1. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Glismann, Otto. 1979: Om vurderende udsagn og emotive prædikater. *NyS 10-11 Sprogteori og Tekstanalyse*. København: Akademisk Forlag.
- Hansen, Erik og Peter Harms Larsen. 1970: To bidrag til beskrivelsen af "non-realis" i dansk. *NyS 1*. København: Akademisk Forlag.
- Hansen, Erik og Lars Heltoft: forarbejder til *Grammatik over det Danske Sprog*
- Harder, Peter. 1996a: On Content and Expression in Syntax. *Proceedings of the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Harder, Peter. 1996b: *Functional Semantics - A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hare, Richard M. 1971: Meaning and Speech Acts. *Practical Inferences*. London: The MacMillan Press Ltd.
- Heltoft, Lars og Lisbeth Falster Jakobsen. 1996: Danish Passives and Subject Positions as a Mood System - a Content Analysis. *Content, Expression and Structure*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Lyons, John. 1977: *Semantics 1-2*. Cambridge: Cambridge University Press.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
8. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 2001

DYNAMIKKEN I ORTOGRAFIEN

Af Dorthe Duncker (Københavns Universitet)

Det er en ret udbredt opfattelse at lægfolk i 1500-tallet skrev som brækkede arme. Brøndum-Nielsen kalder de skrivendes ortografi for "mangelfuld" (Brøndum-Nielsen 1910:593), og Skautrup taler om det "bogstavorgie, som skrivende lægfolk [...] styrtede sig ud i", og som "sikkert [må] have stillet modtageren på en hård prøve. [...] Unødvendige bogstaver hobes sammen, bogstaver byttes om, støttevokaler indføjes osv." (Skautrup 1947:45, 179).

Dette synspunkt undlader for det første at opfatte de skrivendes ortografiske praksis som et alvorligt ment projekt der gik ud på at finde frem til en nogenlunde ensartet måde at skrive sammen på. For det andet er det tvivlsomt om det kan lade sig gøre retrospektivt at vurdere hvordan skriften har fungeret for et fællesskab af skrivende som man ikke selv tilhører. Selv om man fra en nutidig synsvinkel synes at renæssancens skriftbillede ser højst uordentligt ud, så er det ikke dermed sagt at samtidens skrivende har opfattet situationen på denne måde. Man kan jo i hvert fald slutte at det må have fungeret. Hvis dette "bogstavorgie" virkelig havde resulteret i en "mangelfuld" ortografi hvor ingen kunne læse hvad hinanden skrev, må man formode at der var blevet gjort noget ved det. Ellers havde skriften ikke kunne tjene sit formål.

De ældste dansksprogede kilder stammer fra en tid hvor skriften blev praktiseret af ret få personer. De middelalderlige skriptorier kunne opretholde en konsistent husstil som ofte udadtil gjorde det muligt at henføre den enkelte skriver til en bestemt skrifterskole med sine egne ortografiske særpræg (Skautrup 1947:42). Det vil sige at den ortografiske praksis har været varetaget af ret få personer som i mindre grupper indbyrdes oparbejdede en ensartning i det skriftlige udtryk. Den enkelte husstil har fungeret som lokal norm. Betraget som helhed har den ortografiske praksis været underlagt en decentral kontrol foranstaltet af den enkelte skrifterskole, således at der i princippet har været endnu færre ortografiske aktører på markedet end der har været hænder.

I 1500-tallet ændredes denne relativt stabile situation drastisk. Flere personer lærte både at

læse og skrive, og flertallet af dem havde ingen relationer til de lærde, lukkede klerikale miljøer. Disse personer har formentlig modtaget en eller anden form for instruktion i skrivning, men den har ikke været centraliseret eller standardiseret på nogen måde. Der er tilsvarende få vidnesbyrd om hvad de har lært at læse dansk efter, og hvilken ortografi disse læsebøger har benyttet. Der skal være udgivet en *Abcd bogh på Danske* i Viborg i 1529 (Skautrup 1947:148), men der er ingen eksemplarer bevaret af den. Ellers foregik læsetræningen efter latinske tekster. Der blev i løbet af det 16. århundrede oprettet en del stadsskoler med funktion af elementære latinskoler. Derudover fandtes også rene skriveskoler "for drenge oc piger, oc andre de der icke due til at lære latine" (sst.:173).

Konstituering af en ortografisk norm

Man plejer at give reformatorerne æren for at dansk i løbet af renæssancen konstitueredes som skriftsprog – på tryk vel at mærke. Og man plejer i denne sammenhæng at nævne Christiern Pedersen som den danske ortografis fader, idet man mener at han med Christian III's bibel fra 1550 lagde grunden til den ortografiske tradition som benævnes *bogtryknormen*. Men praksisen i den samtidige håndskrift ligger milelangt fra denne tradition.

Jeg har undersøgt hvordan den ortografiske orden tager sig ud i den elektroniske tekstbase som er opbygget ved *Dansk Folkevisekultur 1550-1700* (Duncker 1999:230-311).¹ Basen indeholder alle viseteksterne fra de ældste danske visehåndskrifter. Tre femte dele (547 visetekster) af den samlede mængde overleverede tekster er forsynet med en ortografisk neutral sprogform som gør det muligt at undersøge varianter på en uhyre deltageret måde.² Disse tekster dækker over en periode på ca. 80 år, fra 1550'erne og frem, men hovedparten af dem ligger inden for perioden 1553-1591. Materialet er omfangsrigt, både hvad angår spredning i tid og spredning på forskellige hænder. Håndskrifterne er fortrinsvis skrevet af unge adelige personer som i perioden var tilknyttet Christian III's hof hvor viserne var på mode.

Adelsbørn blev ikke sendt i skole på dette tidspunkt (Skautrup 1947:174; Brask et al. 1990:316). Nogle af drengene blev sendt udenlands på længere dannelsesrejser (Hasselsten under udg.) – og i så fald er det ikke dansk de har lært at skrive. Pigerne blev undervist rundt omkring

hos venner og slægtninge (Andersen 1971). Det vil sige at den uddannelsesmæssige baggrund hvad angår skrivefærdighed, må betragtes som yderst forskellig for de personer der har leveret tekster til håndskrifterne.

De lægpersoner som valgte at skrive på dansk, har i høj grad været overladt til selv at finde frem til en måde at skrive dansk på så det virkede. Den sans de skrivende har skullet opøve, har taget afsæt i den skriftlige sprogbrug de mødte under deres læsning af hinandens tekster. De har selv måttet skabe den orden eller den grad af orden de havde brug for.

Denne situation er væsensforskellig fra den middelalderlige. Mange personer har skullet arbejde sig frem mod en enighed uden nogen som helst form for central styring. Den relative enkelhed og den decentrale kontrolstruktur som kendetegnede den tidligere praksis, fandtes ikke længere, og der var intet alternativ.

Umiddelbart ligger det ikke lige for at forestille sig hvordan et stort antal uregulerede enkeltpersoner skulle kunne finde ud af at begynde at samarbejde om at udvikle en fælles, ensartet stavepraksis. Og når man betragter resultatet rent overfladisk, ser det da heller ikke ud som om det lykkedes. Man fristes faktisk til at erklære sig enig i Brøndum-Nielsens og Skautrups vurderinger. Imidlertid består denne fristelse kun så længe man netop betragter resultatet rent overfladisk.

Bliver a skrevet a?

Hvis analysen af den ortografiske orden i visebøgerne anlægges ud fra traditionelle strukturalistiske principper, vil det være et godt udgangspunkt at lede efter kommutationspar. I kraft af dem skulle man nemlig blive i stand til at opstille det overindividuelle system som de skrivende har manifesteret i deres ortografiske praksis. Det er sådan Anders Bjerrum har gjort i sin *Grammatik over Skånske Lov efter B 74*. Dette håndskrift er dateret til ca. 1250, men kan være ældre. Det er altså fra dengang hvor ortografien var ordentlig, og hvor skriften var fordelt på ret få hænder. For vokalkategorien fører analysen af B 74 frem til det resultat at kategorien "indeholder i alt 8 kommutable, nemlig: *a*, altid skrevet *a*. *æ*, altid skrevet *æ*, sjældnere *ø*. *e*, oftest skrevet *e*, sjældnere *ē*. [...] *ø*, altid skrevet *ø*. *o*, altid skrevet *o*. *i*, oftest skrevet *i*, sjældnere *j*; [...] *y*, næsten altid skrevet *y*, et enkelt sted i SkKI dog *ui* [...] *u*, skrevet *u* og *v*, der er grafiske varianter af samme bogstav." (Bjerrum 1966:14-15). Disse otte vokaler holdes i rodstavelser "stort set nøje ude fra hinanden"; uden for rodstavelserne finder Bjerrum varians mellem *a* og *æ*, mellem *i* og *e*, enkelte gange *æ*, og mellem *u* og *o* (sst. 15, 16). Den strukturalistiske analysemetode afdækker

¹ Tekstbasen udkommer på cd-rom i bind 3 af Flemming Lundgreen-Nielsen og Hanne Ruus (red.) *Svøbt i mår*. København: C.A. Reitzels Forlag.

² Principperne for og administrationen af den neutrale sprogform er beskrevet i Ruus 1995 og Ruus under udg.

altså en konsekvent og systematisk ortografi i det gamle lovhåndskrift.

Forsøger man at analysere ortografien i de ældste danske visebøger på samme måde, kommer man til et noget anderledes resultat. I første omgang går det meget godt med at opstille kommutationspar, fx *bad* og *bed* vb. 'anmode', *bod* sb., *bud* sb. 'udsagn' og *bød* vb., men så kompliceres billedet unægteligt en anelse når man begynder at se på varianterne som også forekommer i materialet: *bad* skrives også *bod*, *bed* skrives også *bid* og *bædt*, *bod* skrives også *bud*, *bud* skrives også *bod*, og *bød* skrives også *bod*. Hvis man gør vokalerne og deres variationsmuligheder op, tegner der sig følgende billede:

skrives	a	e	i	o	u	y	æ	ø
a	+	+	(+)	+	(+)	(+)	(+)	(+)
e	+	+	+	+	+	+	+	+
i		+	+		+	+	(+)	+
o	+	+		+	+			+
u	+	+	+	+	+	+		+
y	+	+	+	+	+	+		+
æ	+	+	+	+		+	+	+
ø	+	+	+	+	+			+

Figur 1. Vokal "systemet" i de ældste danske visebøger.

Kun *i* skrives aldrig *a*, *o* skrives aldrig *i* og omvendt, *o* skrives aldrig *y* eller *æ*, *u* skrives aldrig *ø* og omvendt, *y* skrives aldrig *æ*, og *ø* skrives aldrig *y* eller *æ*. Resten skrives groft sagt som hinanden; de er altså indbyrdes varianter. Dog er der, med *y* som undtagelse, en bestemt variant som foretrækkes mere end hver anden gang: *a* skrives *a* i 93,66% af tilfældene, *e* skrives *e* i 80,14%, *i* skrives *i* i 60,03%, *o* skrives *o* i 90,84%, *u* skrives *u* i 77,17%, *y* skrives *y* i 41,92%, *æ* skrives *e* i 74,29%, og *ø* skrives *ø* 83,52% af gangene. Så selv om billedet er blevet noget uldent i kanten, er det stadigvæk det mest almindelige at *a* skrives *a*.³

³ Grafiske varianter af *i*, *u* og *y*, hhv. *ij*, *ul* og *yl*, er for overskuelighedens skyld ikke medtaget i Figur 1. Se også Duncker 1999:219-222, 285-295.

Det dynamiske sprogsystem

Hvis man antager at der foreligger et konsistent, overindividuel sprogligt system som de skrivende skal manifestere i deres praksis, uden dog at kunne hverken ændre eller overskride det, så kommer man til at lede forgæves efter dette system i den ortografiske praksis som den fremgår af de ældste danske visebøger. Dette må så føre til den konklusion at renæssancens ulærde adelsmænd og -kvinder har produceret og efterladt sig et skriftligt materiale som kun udgør en "kaotisk forskelsrække", og at der reelt er tale om et usystematisk "bogstavorgie" man kan betragte som et kuriosum, et underholdende indslag i ortografihistorien, men ikke som ret meget andet.

Imidlertid kan der gives en ganske enkel forklaring på hvorfor man ikke kan opstille dette konstante system: det er der nemlig ikke. Dette er ikke ensbetydende med at der ikke er noget system i den ortografiske praksis, for det er der. Men det er et system af en ganske anden beskaffenhed end den type systemer som tilbydes inden for den strukturalistiske ramme. Det er et system hvori de skrivende er aktører, og hvor den orden, som faktisk kan påvises, udgår fra deres indbyrdes interaktion.

For at det kan fungere når man skriver sammen, er det nødvendigt at de implicerede parter kommer frem til en nogenlunde ensartet måde at gøre det på. Ingen enkeltperson har det store, globale overblik. Enhver ved kun hvilke varianter der plejer at være de foretrukne lokalt, i den enkeltes egen praksis og blandt dem hvis tekster man selv plejer at læse. Valget mellem den ene eller den anden variant kan betragtes som udfaldet af en slags kollektiv forhandling mellem de skrivende, uden nogen central styring eller overvågning. For nogle varianter vedkommende er denne forhandlingsproces et afsluttet kapitel i observationsperioden, for andres vedkommende er den på sit højeste.

På grundlag af et empirisk materiale som det foreliggende kan man godt få stof til at undre sig over hvordan sprog overhovedet kan lade sig gøre. Det ser ud som om det sproglige system har en indbygget modsætning: Det er stabilt, men det er også foranderligt. I denne observationsperiode har foranderligheden klart overvægtet, men kan man konkludere at det udelukkende skyldes bogtryknormen at stabiliteten blev genindført globalt, eller ville ortografien være kommet i orden af sig selv alene som resultat af de skrivendes interaktion?

Det er et vanskeligt spørgsmål fordi den norm som trykortografien stod for, på forhånd var enhver håndskriftsnorm overlegen. Strukturen i bogtryknormens konstituering og udbredelse er helt parallel til den gamle skriptoriestructur, med et ret begrænset antal personer som leverede

manuskripter til trykkerierne. Dertil kommer selve mangfoldiggørelsesaspektet som muliggjorde udbredelse til mange læsere af mange identiske kopier af samme tekst. Den samtidige håndskrivende gruppe var tilsvarende stor og uensartet og uden massiv indbyrdes kontakt, og deres tekster havde kun få modtagere.

Man kan beskrive situationen sådan at den ene hånd ikke vidste hvad den anden gjorde, men at de forskellige hænder godt har kunnet nære visse forventninger til hinanden. Hvis de havde fået lov til at fortsætte i deres eget tempo uden bogtrykkets mellemkomst, havde de givet udviklet en norm i lighed med tryknormen. Denne norm havde på visse punkter adskilt sig fra den vindende, men den havde på ingen måde været ringere eller mindre ordentlig.

Denne påstand bygger på netop den antagelse at sproget er en særlig slags system, et system som kan bringe orden i sig selv af sig selv, et *selvorganiserende* system, og at drivkraften kommer fra de personer – i dette tilfælde de skrivende – som er aktører i systemet.

Empirisk belæg for den ortografiske praksis

På overfladen forekommer den ortografiske mangfoldighed i materialet temmelig overvældende, bl.a. er der 50 forskellige stavemåder af *allerkæreste*, 43 af *ungersvend* og 46 af *velkommen*, men går man i dybden, ned under ordgrænsen til de enkelte ortografiske træk, finder man at der i høj grad er system i galskaben: Efter behandlingen af 250 visetekster var der registreret 12 forskellige kildeformer til neutralformen *himmerig*:

hemerig, hemerrig, hieemerig, hiemerig, himerig, himeriig, himmerig, himmerigh, himmeriig, hymmerig, hymmerigh, hymmerygh.

I stedet for nu at fokusere på hvor forskellige disse varianter er, kan man se på deres fællestræk. De begynder alle med *h*, de har alle *m*'er og *r*'er på nogenlunde tilsvarende positioner, de fleste slutter med *g*, tre dog med *gh*, og så fremdeles. Disse oplysninger kan komprimeres yderligere, og kombinerer man alle mulighederne, kommer man frem til at der er $1 \times 5 \times 2 \times 1 \times 2 \times 3 \times 2 = 120$ forskellige måder at skrive *himmerig* på inden for denne temmelig varianstunge "systematik":

Figur 2. Komprimering af variansen i kildeformerne af *himmerig* efter registrering af 250 viser.

$$h \begin{pmatrix} e \\ iee \\ ie \\ i \\ y \end{pmatrix} \begin{pmatrix} m \\ mn \end{pmatrix} e \begin{pmatrix} r \\ rr \end{pmatrix} \begin{pmatrix} i \\ ii \\ y \end{pmatrix} \begin{pmatrix} g \\ gh \end{pmatrix}$$

Efter behandlingen af 500 viser var der registreret 26 forskellige måder at skrive *himmerig* på, altså yderligere 14 varianter:

hemerig, hemerrig, hemeriig, hemeryg, hemmerig, hemmerigh, hemmeriig, hemmeriigh, hemmeryg, hieemerig, hiemerig, hiemeriig, hiemerrig, hümeriigh, himerig, himerigh, himeriig, himmerig, himmerigh, himmeriig, hmeriigh, hyemmerig, hymmerig, hymmerigh, hymmeriig, hymmerygh.

Af disse 14 nye varianter (med fed skrift) lader de 11 sig beskrive ved hjælp af principperne udledt af de første 12 (mærket med ■). Dette tyder ikke på at de skrivende staver som vinden blæser, men derimod at der i høj grad er både orden og forudsigelighed i deres ortografiske praksis. Af de første 12 *himmerig*-varianter kan der isoleres 14 forskellige ortografiske træk i form af kæder på hver tre elementer, *tripler*, bestående af et centralelement med venstre og højre kontekstelement, hvor neutralformens elementer fungerer som typebetegnelse. Det fremgår bl.a. at *h* i forlyd foran vokal altid skrives *h*, at *g* i udlyd efter vokal skrives enten *g* eller *gh*, og at *i* mellem konsonanter skrives enten *e*, *i*, *ie*, *iee*, *ii* eller *y* (# = ordgrænse, V = vokaler, C = konsonanter):

$$\begin{aligned} \#(h: _)V &\rightarrow h \\ V(g: _) \# &\rightarrow g | gh \\ C(i: _)C &\rightarrow e | i | ie | iee | ii | y \end{aligned}$$

Konstruktionen af ortografiske tripler bevirker at der kan generaliseres på tværs af de enkelte kildevariantformer. Når man knytter en oplysning om relativ frekvens til den enkelte trækvariant, kan man undersøge hvilken variant der foretrækkes i hvilke kontekster. Det er også hermed muligt at undersøge forskellene imellem forskellige hænders præferencer, ligesom det er muligt at undersøge forskelle i foretrukne varianter over tid.

Opdelt på denne måde består hele materialet af 804.359 ortografiske tripler, fordelt på 671 forskellige træk der repræsenterer i alt 2.461 varianter. Der er 330 træk uden varianter, men de står kun for 4,57% (36.767 tripler). Den hyppigste halvdel, bestående af 405.865 tripler (50,46%), er

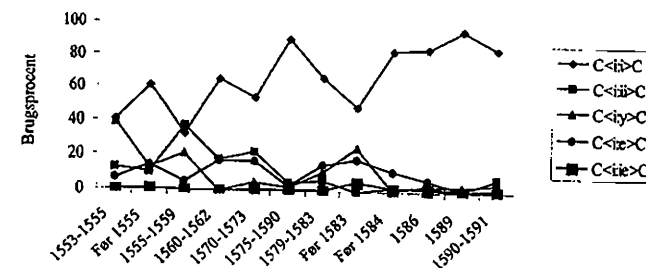
repræsenteret ved bare 17 forskellige træk som hvert har mellem 4 og 33 varianter (jf. Figur 3). Et enkelt træk, *h* i forlyd foran vokal, har ingen varianter, så *h* skrives altså altid *h*. I 11 af disse meget hyppige træk bruges en enkelt variant i tre fjerdedele af tilfældene eller mere hvilket gør disse træk relativt stabile. De resterende 6 træk (med kursiv) hvor en enkelt variant bruges i mindre end tre fjerdedele af tilfældene, er tilsvarende ustabile.

TRÆK	ANTAL VARIANTER	FOREKOMST FOREKOMST	FOREKOMST %	KUMULERET %	HYPPIGSTE VARIANT	ANDEL AF SAMLET FOREKOMST
C(e:_)C	31	61943	7,70	7,70	54208	0,88
C(e:_)#	33	37263	4,63	12,33	34254	0,92
V(r:_)#	16	31794	3,95	16,29	31493	0,99
V(h:_)#	24	30038	3,73	20,02	15750	0,52
C(i:_)C	29	28967	3,60	23,62	19199	0,66
#(d:_)V	7	25186	3,13	26,75	13195	0,52
C(a:_)C	15	24379	3,03	29,78	23667	0,97
#(h:_)V	1	23909	2,97	32,76	23909	1,00
V(g:_)#	25	22136	2,75	35,51	14572	0,66
V(n:_)C	17	18380	2,29	37,79	15557	0,85
C(o:_)C	20	17965	2,23	40,03	15719	0,87
H(e:_)C	15	16087	2,00	42,03	15225	0,95
#(s:_)V	8	15561	1,93	43,96	15507	1,00
#(m:_)V	4	14420	1,79	45,75	14416	1,00
V(t:_)#	25	12830	1,60	47,35	8242	0,64
#(v:_)V	8	12515	1,56	48,91	8663	0,69
V(d:_)V	25	12492	1,55	50,46	11498	0,92

Figur 3. De 50% hyppigste træk fra den ortografiske praksis i 547 viser.

De stabile træk er således i overtal i den hyppigste halvdel af trækforekomsterne. Det betyder ikke at de er uden varianter, men at en enkelt variant gennemgående dominerer interaktionen, idet den foretrækkes hyppigst af de skrivende. De 11 stabile træk blandt de 50% hyppigste repræsenterer tilsammen 274.193 eller 34% af hele materialet. Der er i alt 503 træk hvis hyppigste variant forekommer i tre fjerdedele eller flere af tilfældene, og som altså regnes for stabile her. Disse 503 træk har tilsammen 1.457 varianter og repræsenterer 71,56% af hele materialet (575.583 tripler). Det vil sige at den ortografiske varians som har gjort at de skrivende i dette tidsrum har fået et så dårligt ry, kun baserer sig på knap 30% af i hvert fald dette materiale.

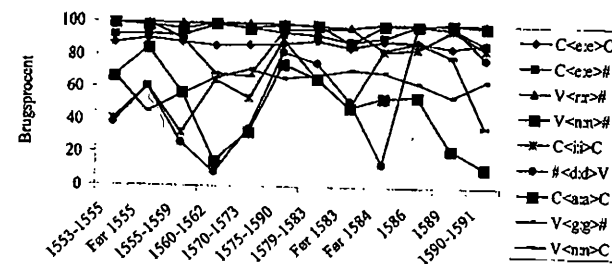
Man kan imidlertid også vende det om og sige at det er i disse 30% alt det spændende sker. Det er nemlig her man for alvor kan iagttage den interaktionelle dynamik som består mellem de

Figur 4. Variationen i trækket i mellem konsonanter.

skrivende. Det er ikke for meget sagt at der er stor forskel på disse to træktyper, de stabile og de ustabile. De stabile træk er de skrivende kommet til enighed om. De ustabile er fortsat til forhandling. Der er f.eks. hele 29 forskellige kildevarianter for *i* mellem konsonanter, men det er kun nogle ganske få varianter der opnår mere end sporadisk tilslutning. I observationsperioden kan man følge de skrivendes vekslende brug af fem *i*-varianter, og man kan se hvordan en bestemt variant opnår stadig større tilslutning og efterhånden udkonkurrerer de øvrige (jf. Figur 4).

Fører man den hyppigst anvendte variant inden for flere af de hyppigste træk sammen i ét billede, får man et ret godt indtryk af hvordan interaktionen både kan være stabil og ustabil på samme tid (jf. Figur 5).

Figur 5. Brugen af den hyppigste variant i de 9 hyppigste træk.

Slutbemærkninger

Ifølge den strukturalistiske tankegang skal vi antage en serie af fortløbende, ikke overlappende systemtilstande der hver især er den statiske konstant som afstikker grænserne for brugen. Denne forestilling har vanskeligt ved at forklare faktisk variation, både synkront og diakront i form af forandring. Den eneste vej til at erkende systemet går via brugen, og her støder man ind i det problem at man ikke på forhånd kan vide om der eventuelt er tale om flere idiosynkrone systemer, og man har heller ikke i et empirisk materiale nogen mulighed for at foretage afgrænsninger som på en motiveret måde giver noget grundlag for opstillingen af et sådant system. Dette problemkompleks forsvinder idet man opgiver det statiske sprogsyn og indrømmer de skrivende den plads som tilkommer dem, nemlig som aktører i systemet. Så viser det sig at der ikke er noget modsætningsforhold mellem sprogsystem og sprogbrug. Så kan man se at både stabilitet og forandring udgår umiddelbart fra aktørernes sproglige praksis. Det er deres interaktion der tilfører systemet den energi som driver det mellem stabile, relativt variansfattige tilstande, over ustabile perioder med megen variation – og altid tilbage til en stabil tilstand.

Litteratur

- Andersen, Birthe. 1971. *Adelig Opfostring. Adelsbørns opdragelse i Danmark 1536-1660*. København: G. E. C. Gad.
- Bjerrum, Anders. 1966. *Grammatik over Skånske Lov efter B74*. København: Gyldendal.
- Brask, Peter et al. 1990. *Dansk litteraturhistorie 2. Lærdom og magi 1480-1620*, 2. udg., København: Gyldendal.
- Brøndum-Nielsen, Johannes. 1910. De danske folkevisers betydning i sproglig henseende. *Nordisk tidsskrift*:587-602.
- Dunker, Dorte. 1999. *Sproget som selvorganiserende system. Dynamisk modellering af sproglig regeldannelse*. Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet. Institut for Nordisk Filologi.
- Hasselsten, Pernille. Under udgivelse. *Adelige dannelsesrejser*. Flemming Lundgreen-Nielsen og Hanne Ruus (red.). *Svøbt i mår*. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Ruus, Hanne. 1995. En slags orden i kaos, En neutral sprogform til søgning i ældre dansk. Mette Kunøe & Erik Vive Larsen (red.). 5. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus: Aarhus Universitet:239-245.
- Ruus, Hanne. Under udgivelse. *Elektronisk viseforskning*. Flemming Lundgreen-Nielsen og Hanne Ruus (red.). *Svøbt i mår*. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Skautrup, Peter. 1947. *Det danske Sprogs Historie II*, 2. oplag 1968. København: Gyldendal.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
8. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*
Århus 2001

PARALLELFØRING AF NÆRT BESLÆGTEDE SPROG

Af Elin Fredsted (Universitæt Flensburg)

1. Præsentation af projektet om sprogkontakt og flersprogethed i Flensburg

Projektets formål er at undersøge sprogkontaktfænomener i forbindelse med fire genetisk nært beslægtede sprog (sønderjysk, nedertysk, højtysk og rigsdansk) i en langvarig kontaktsituation. Den empiriske målsætning er at undersøge sprogkontaktfænomener i et forholdsvis overskueligt sprogsamfund med en genuin societal multilingual situation over en periode på ca. 150 år. Korpus består dels af lydoptagelser af autentisk talesprog fra de sidste ca. 50 år, dels af talesprogsnære skriftlige kilder som breve, dagbøger og foreningsprotokoller.

Projektets teoretiske forudsætninger er nyere sprogkontaktforskning, herunder specielt Carol Myers-Scottons Matrix-Language model: *Matrix Language recognition principle*, *morpheme-sorting principle* samt den nyere *Abstract Level Model* (Myers-Scotton 1995, 1998). Undersøgelsens mål er også at bidrage med nye teoretiske modeller (foreløbig under betegnelsen *parallelføring af nært beslægtede sprog*) og samtidig at præcisere, hvorvidt de teoretiske modeller der er udviklet i forbindelse med udforskning af ikke-beslægtede eller fjernere beslægtede sprog (men alligevel hævder at have universel status) også har den ønskede forklaringskraft i forhold til nært beslægtede sprog og dialekter.

En foreløbig hypotese er, at man ved nært beslægtede sprog og længerevarende sprogkontakt i væsentlig mindre omfang vil finde *code-switching*, men i større omfang vil finde forskellige former for *parallelførte sprog*, *konvergenssprog*.¹

2. Teoretiske forudsætninger

Mit teoretiske udgangspunkt for den efterfølgende analyse er Carol Myers-Scottons Matrix-

¹ En undtagelse herfra danner data fra Duborgskolens 6. klasse A, der code-switcher væsentlig mere end andre informanter, når de taler dansk. Men her tyder mine analyser på, at der i realiteten er tale om et learner-intersprog.